

motrînc (◡◡): *motring*.

mujică (◡◡◡): *muzsika*.

mujicaș és *mujicuș* (◡◡◡◡): *muzsikás, muzsikus*.

mulătuיעse (◡◡◡◡◡): *mulat. Toată noaptea or benchetuit și mulătuیت*; egész éjszaka vigadtak és mulattak.

musai (◡◡): *muszáj. O murit musai*: meghalt a muszáj.
Dacă nu poți, nu-ı musai: ha nem teheted, nincs muszáj.

muștră (◡◡): *muștra*. 1. katonai gyakorlat. *Cătanele fac muștră*: a katonák muștrát csinálnak. 2. minta, mérték. *Muștră de haine*: ruhaminta; *muștră de vin*: borminta. *Săbăul ia muștră de haine*: a szabó mértéket vesz ruhára.¹

muștrăluיעse (◡◡◡◡◡): *muștrál*.

nădrag (◡◡): *nadrág*.

(Vége következik.)

STAN VAZUL.

A GYERGYÓI NYELVJÁRÁS.

Tájszók.

A) Gyergyó leírása.

Bevezetés.

Egy olyan különös tartományba vezetem olvasóimat, hol nemcsak a bíró, hanem még a malac is lehet *szigoru* (vézna), hol a nem teknős békának is van *békatekenyője* (fekete külsejű és fehér belsejű kagylók a nagy vizek fővénye között), hol a *csiki szür* nem olyan, mint a többi szür, de szárnya van, mint a haveloknak s gyakran a levegőben repül, néha a szántóföldeken bukácsol és mindig énekel (*a barăzdabillegető*); hol nemcsak lovát a gazda, hanem vég vásznát a szabó is *megfuttatja* (megméri); ahol különben nem tanácsos futni, mert ha valakiről az a hír, hogy *megfutamodott* (megbolondult), menten az örültek házába csukatják. Bámulatos hely, hol nem a sok szép leány *hiu*, hanem a ház padlása (*hiu, házhid* = padlás), hol csak a kicsi fiú a *gyermek*, a kicsi leányka nem, hol azonban van mégis olyan leány, aki *fiuleány* (egyedül való leány) s aki aztán igazán nem tudhatja magáról, hogy fiú-e vagy leány. Érdekes föld ez, hol az emberek *élete* be van kerítve s a halál sohasem, csak a végrehajtó veheti el (telek); hol a szegény kántortanítónak ha csekély is a bevétele, de mindig *szép kiadása van* (ének). S különös eszű emberek ezek, kiknek az összes jogtudományok legnehezebb könyve is mind *könyü* (könyv), s míg nekünk alig akar bemenni fejünkbe sokszor még egy könyv is, nekik még a szemükből is mind *könyvek* potyognak — mikor sírnak (*könyv* = könny). És áldott vidék, hová az égből is *arany esső* hull (langy esőnek az a neme, amely olyankor esik, midőn a nap is süt) és sajnos mégis szegény a nép. de gazdag — lélekben!

Hegyek-völgyek között.

(Hegyek, mezőrészek, határjelek és vizek nevei.)

A sok vadregényes hegynek még nevei között is elbolondul az ember, hát még aki maguk közé, az itt következő hegyek közé kerülne?

Árkoza, Bakta, Batrina, Barátok sorka, Bucsintető, Bükkhavas, Cofrankahavas, Cohárd, Csobothegy, Csudálókő, Délhegy, Fekete rez, Gréces, Háromkút, Hegyes, Jáhoros, Kecskerez, Kereszthegy, Kishavas, Komárnnyék, Közrez, Libán, Lóhavas, Mezővész, Nagyhagymás, Oroszbükk, Öcsémteteje, Piricske, Pongráctető, Rivó, Sármánhegy, Tatárhágó, Tatárkő, Tatárkút, Tarkó, Tinova, Várhegy, Várdomb, Vereskólok, Vigyázó kő stb.

S ha feljutottunk ezek tetejére a *hágón* (meredek hegyi út, átvittem minden útnál a meredek rész), adjunk igazat Vajda Jánosnak, hogy »ragyogni fent, pihenni lent jó!« és ereszkedjünk alá a *lütön* (lejtő) a völgybe, hol lombos fák *hűmességében* a patakmormolás, madárcsicsergés s az *ódalból* (hegyoldal) hangzó nótája a pásztorfiúnak bájos zenévé olvad össze s végiglegyinti arcunkat édesen az enyhe szellő. A *vetésen* vagyunk (a határnak az a része, melyet ez évben bevetnek, vagyis megművelnek), túlhan idelátszik kopárabban a *nyomás* (ugarnak hagyott határrész, mely legelőül szolgál), ahol van a *regló* (legelő), ugyan a vetésben is látunk *pallagokat* (be nem vetett terület), de ezek jövőre *kaszállónak* (szénatermő hely) készülnek. S végignézve úgy látjuk, még fölösleges vigan daloló pásztorunk nótájának ez értelme:

»Ne menny rózsám a tollóra!...«

mert *tolló* (az egész mezőt is nevezik így aratás után) még csak ősszel lesz. Most legfőllebb csak arra inthetné rózsáját, hogy ne menjen a *sejméke*be (süppedékes hely) s ide sem azért, mintha a lány lenne gyöngé, hanem ellenkezőleg a föld, s ha belesülyed térdig is és kihull az étel az ételvivő lány szotyrából, akkor igazán elénekelheti:

»Ki hoz nekem friss kenyeret?«

Mert künn a *vápában* (hegyoldal) nagyon *poronyó* (porhanyó) a föld, az *észokos helyeken* pedig (a naptól kevésbé ért nedves terület) nagyon vizenyős, a mezőn *honcsokok* (hangyaturás), az oldalsban *csöpleszék* (cserjés hely) akadályai a jó szénatermésnek, szóval a szegény embert még az ág is húzza.

Termőföldében az elemi csapásokon kívül a marhák is tennének kárt, ha nem akadályozná a *vetéskapu* (a falu végén levő kapu, ma már ritka). Kétlábú marhák ellen *borozdával* (barázda) és *cüvekkel* (cövek) védi földét, de a gonosz szomszéd a *borozdát* elszántja s a *cüveket* beljebb veri, csakhogy mindig magáéhoz szánthasson egy-egy darabot szomszédja földéből. Testvérharc, kard helyett ekével!... *Csóva* (tilalomjel), vagyis *métafa* (tilalomjel) és *lármafa* (a legmagasabb helyre emelt négy lábú építmény, melyet ellenség betörésekor

jeladás végett meggyújtottak) is van nagyobb biztonság kedvéért figyelmeztetésül.

S ha szemünk a mindig siető hegyi patakra esik, megszégyeljük magunkat, hogy oly soká hevertünk. Hátha még meg is kóstoljuk, hogy az milyen friss és mi milyen lusták valánk! Tartsunk vele hát végig a *martján* (part), s csörtetésünkben a kedves kis nefelejcs legyen most arra emlékeztető: »engem durva eltapodásodtól megkímélni nefelejcs«!... Utitársunk, a patak, vigan cseveg ugyan, de azt mégis csak nekünk kell kitalálnunk, hogy ki ő, honnan és hová megy?... Neve *Tászok pataka*, jön a *csorgóból* (forrás, melyből a víz kis vályufélén foly ki), mely bölcsője volt s megy a *Halasággal* az *Orotvába* s ezzel a *Marosba*, mely valamennyiöknek sírja lesz.

S megállva a Marosnál, midőn Gyergyót elhagyni készül, ha volna oly éles szemünk, minden egyes habjáról megállapíthatnók, hogy melyik a *Baktapatak*, *Borzonpatak*, *Békény*, *Borpatak*, *Csinód*, *Ditrópataka*, *Eszenyő*, *Fejérpatak*, *Güdüc*, *Heveder*, *Magyaróspatak*, *Kőpatak*, *Orotva*, *Putna*, *Székpatak* és *Visszafőjó* vizének a habja, mert ezeknek a belefolyása növeli meg őt oly nagyra, hogy *tonyái* (örvény) oly mélyek.

Állatok.

(Állatok neve, állathivogató szók és betegségek.)

Benépesítenek ezek minden helyet. A levegőt a *csészle* (szunyog) *harukáj* (harkály), *kukukk* (kakukk), *lējánkamadár*, *lencsóka*, *láncsóka* (barázdabillegető), *lepíte* (lepke), *ülü* (ölyv), *szēmēti pıntı* (pinty) és *vereb*. A vizet a *kégyó* (kigyó) és *varasgyék* (varasbéka). Az erdőben korlátlan úr *Gáborbá* (a medve). A mezőben bujkál a *gyék* (gyík) és *isten báránya* (kicsiny piros bogár). A *csúkerket* elfoglalják a *bérbécsék* (juhok), bárányaik között van a *bélíce* (szőke) és *vakisa* (szeme körül feketés a szőre). A kétéves juh *üvecs* s a többiekkel együtt *bri-re* hallgat. Az istállót elfoglalja a tehén és *bihal* (bival); mindkettő lehet *meddü* (meddő) valamint *ünő* (ha még nem borjuzott) és *csábali*, vagy *hizbali* (jobb- vagy balról befogva). Ott van helye a lónak is, mely *csitkóból* (csikó) lesz és meg van engedve neki a *pipázás* (pipál a ló: fejét lógatja). Az ábécé-hez keveset ért, de megérti, hogy »nye zab, nye!« (ezzel csalogatják), *hók*, *csá*, *curukk*, *gyi* és *hi* (biztató szavak). Ökreit, teheneit pedig így biztatja a gazda, miközben vigan csergeti nyolcágú ostorát: *Csá Fickó, hujde Bolokán!*

A *disznyók* (disznó), melyek között van *verő malac* (hathetes), *südő* (féléves), valamint *szigoru* és *rideg* (vézna) *malac*, elfoglalják a *pocsoját* (mocsár). Ha könnyen engednek a csalogató *cska*, *cska* hívó szónak, megtörténhetik, hogy berohanásukkor rájuk is rivalhatnak: *Huj ki, nye!*

A szemétdombon uralkodik a hagyományos *vörös kókis* (kakas), melynek mindig kérdik, hogy »elmondjam-e meséjét«, de sohasem mondják el. Ami rész az udvarból még üresen van, azt betölti a *réce* (kácsa), mely ki sem mozdúlna a vízből másképp csak a *ruca-ruca* hivogatásra. A *csürke* (csirke) a kevertre és a *csip*, *csip*, *csip* szóra szokott ro-

hanni eszeveszetten. Míg a tyúkot úgy hívják: *kota, kota* és úgy kergetik: *hess!*

Láncra van ott verve a *Burkus*, a *Muszka*; a *Betyár* is el van fogva s a *Tisza* is meg van fékezve (kutyanévek).

A *pécus* a tejfel körül gazdasszonykodik (a *macska*): a *férég* (egér) a szalonát menti meg a megavasodástól s a *buzgány* és *pocok* (patkány) hol segédje, hol principálisa ebben. A *palack* (poloska) a falat s a *paducs*, *badari* (tetű) ha üres valakinek a feje, azt tölti be, hogy még az üresfejűről is el lehessen mondani: »*Ennek sok van a fejibe*«. Végül a *prücsök* (tücsök) a *fűtő* alatt kellemetlen csiripelésével csendes éjszakákon fölöslegessé tesz minden ébresztő órát.

A ló *kehés* (hurutos) és *szopornycás* (szopornyica = szájbetegség), a juh *metés* (métélyes) és a tyúk *pipos* lesz (pipja a szomjuságtól nő). Az előbbieknél, ha megszűntek *evelenek* (elevenek) lenni, megvan az a kiváltságuk, hogy *kopóba állhat a négy lábuk*, s amelyek életben maradnak, hogy azok közül, — az emberekhez hasonlóan — orvosára rossz viccet egyik sem csinál ott, ezt a beszélőképeség hiányán kívül még annak is tulajdoníthatom, hogy Gyergyó állatai között számár nincs.

Növénygyűjtés Gyergyóban.

(Növények és növényrészek neve.)

Gyűjtsük össze Gyergyó növényeit ide e helyre! Kezdjük a hegyeken, hol a *kokozja* (áfonya), *borfüge* (vadribiszke), *szőrös füge* (aprószemű szőrös egres), *mána* (málna), *marti lapi* (zöld káposztalevél helyett főzésre használatos), *sódi* (sóska), *híríp* (ehető tinórú), *csapirka* (csiperke), *bojza* (bodza), *belekényer* (berkenye), *bikfa* (bükfa), *szádogfa* (hársfa), *cserefa* (eserfa) és *juharfa* (jávorfafa) kínálkozik gyűjteményünk részére. Innen, valamint a völgyből is esetleg *imoját* (moha) s a rétről *lóheverdit* (lóhere) szakítsunk. S a *papvirágot* is (margaréta) szólítsuk fel: »*Forogj, forogj papvirág*« bele a gyűjteményünkbe. Juttassuk ugyane sorsra a *mocsárdit* (mocsárvirág), *tajigavirágot* (fehérvirágú növény) és *pipevirágot* (pitypang) is. Sőt a *kukukkvirágnak* (kakukkfű) is engedjük meg, hogy gyűjteményünkben elbujva, kiálthassa az őt keresőknek, hogy *kukukk!*

A *gabonát* (rozs) s a *törökbúzát* (kukoricát) se feledjük. Sőt a *burujánokat* (burján, gyom) se vessük meg, amelyek közül ugyan egy se *ritkább* példány; rendkívül sűrűen burjánzanak föl: így a *kutyakapor* (*Cotula foetida*), *kutyatej* (ugyanaz), *csihán* (csalán), *disznyókáposzta* és *papsajt* (különböző gyomok).

Sőt még jó is, hogy e gyomoktól megszabadítjuk a veteményeket: a *pityókát* (burgonya), *ribizlit* (ribiszke), *körtövet* (körte), a *gyilán*-, *gyalog*-, *viasz*-, *bihal*- és *tarka faszujkát* (*gyilán* = fehérszemű paszuly, *gyalogf.* = amelyik mellé nem vernek karót a kertbe; *viaszf.* = finom sárgahüvelyű paszuly; *bihalfaszujka* = durvahüvelyű és nagy barnásszemű) s végül a *petérszejmöt* (petrezselyem) és *kalarábét*.

A *bisi alma* (birsalma), *divó* (dió), *marzsaszöllő* (malozsa) és

tengeri füge (füge) nem tartozik ide, mivel ismerik ugyan Gyergyóban is, de itt nem terem.

Részeiket illetőleg mindeniknél látunk *gyükkert* (gyökér), *bingyót* (bimbó), a törökbuzánál még *kocsányt* (szár, mely leszedéskor a földben marad), *haját* (a kukorica emberi hajhoz hasonló része), *panusát* (ami a csövet fedi) és *csuszát* (csutka). Az almának, körtének van *csugája* (csutka), a füzfának *pimpója* (barka), a fenyőfának pedig *csutikája* és *botikája* (mindkettő a toboz neve) s a gabonának *ucsuja* (a rostálás után maradt rész) is.

Egynéhány szál virágot még gyűjteményünkbe! Tűzzük ide a *tulipántot* (tulipán), *bisziót* (kis fehér izsópszerű virágú növény), *vilóját* (viola), *pántikafüvet* (zöld- és fehérscsíkus növénylevel, pántlika alakkal), a *kaszavirágot* (a liliom hosszúkás, éles levele), *bódogasszonylapit*, *mámucsicsákot* és *vénasszony-büzlentyüt* (mindhárom erős és jó illatú növénylevel).

De ki tudná összeszedni mind, hiszen oly tarka, oly bájos tőlük Gyergyó rónája!

Befejezés.

(Időjárás szavai.)

Gyergyó hegyeit, völgyeit bejárva, állatait és növényeit látva, álljunk meg a gyergyói síkság közepén, hol »érik a, hajlik a buzalkalász« . . . Itt lányok aratnak, ott legények kaszálnak, a porzó országúton borvizes vagy *kotyós** embernek szekere dőcög végig s nem ritkán fényes hintó is robog Borszék felé. . . Az egész síkságon aranyos verőfény ömlik el — s a munkások kedvén is. Nekipirult arcú lányok pajkosan csalogatják a kis felhő mögé bujt napot: *Jere meleg, menny el hideg* . . .

Kár volt, mert egyszerre valóban szokatlanul rekkenő lesz a levegő, a *boszorkányszél* (forgószél) végigforog s mindenki tudja erről, hogy közel van a *nagy üdő* (vihár).

— *Förmeteges idő lesz* (vihár), biztatják egymást a szénacsinálók gyorsabb munkára s a nap felhőbe búvása miatt a félsötétben éreznek kezükön egy-két cseppet. Sietve húzzák össze a szénát, de a szél széttépi, aztán egyet nagyot *görget* (mennydörög); rá kitor a zápor sűrű nagy cseppekben és van futás. S mikor hirtelen el is állott s már csak messziről dörög, akkor veszik észre, hogy kár volt úgy megijedni, hiszen ez csak *csapó esső volt* (hirtelen jövő zivatar) s még hull ritkán, miközben a nap is kisüt és ez már az *arany esső* (langy eső, mely napsütéskor hull).

S mielőtt *az áldott nap is leszentülne* (lenyugszik), nézzünk még végig utoljára a síkságon, az azt bekerítő kék bérceken, gyönyörködünk ringadozó aranykalászos mezőiben, míg a beálló est sötétsége el nem rejti szemünk elől, s a lenyugvó nappal együtt búcsuzunk el mi is a gyönyörű szép Gyergyótól s ha elaludva is azt találjuk látni, úgy bizonyára nagyon szép lesz álmunk!

* Marosszéki fuvaros.

B) A gyergyói székel (életkép).

Atyafiság.

(Rangfokozat, rokonsági fokozat és családtagok neve.)

Egyszerű emberek mind, egy *goróf* (gróf) sincs közöttük, legfőlebb csak *bárá hujki* (tréfás címezgetés) és *kontesz karalábé* (szintén tréfásan). S hábár akad közöttük is »*Nagyrágos, mégse mongyák naccságos.*« *Meltóságos* (méltóságos) még kevésbbé található. Azonban *kúduš* (koldus) sincs sok, ha nem számítjuk ide azokat, kik elszegényedés miatt *Móduvába* (Moldovába) kénytelenek vándorolni.

Itt az egész nép *rókon* egymással. Ha addig soha nem látta is egyik legény a másat, mégis így köszön: *Szerusz tesvér!* Megszámlálhatatlan a sok *ját* (drusza), *kománé* (komaasszony) *ángyom-asszon* (sógorasszony) s a

»*Komámasszon, meg eggy asszon,*
... *Mind a kettő részég asszon.*« ...

Csalárdot (család) úgy alapítanak, hogy miután már eleget járt *guzsajasba* (látogatóba a lányhoz) az *éfi legén* (ifjú), akinek akkor *bölegén* lesz a neve, a *feleségire lejendövel*, akinek akkor *hazai* és *hevezü* (menyasszony) lesz a neve, a *böfények* (vőfélyek) és a kíséret többi tagjának jelenlétében megesküsznek; ennek az a jelentősége, hogy őket *imán* (már) *csak ásó s kapa válajsza* (válassza) *el egy-mástól*, amikor egyikük *ögyvez* (özvegy) marad.

De csak akkor mondható valaki egészen *csalárdos* (családos) embernek, ha már lett egy-két *buba* (csecsemő). Lassan, assan messze szétágazik a *falamia* (familia), hol rendesen *táti* (nagyapa) és *nannyó* (nagyanya) is van és sok, sok gyermek, akiket *daraboknak* is szoktak csúfolni, pl. *Hallgass, te Ruszka darab!*

Alapíthatnak családot azok is, kik törvényesen nincsenek egybekelve, akik tehát csak *hítelbe élnek*.

Testalkat.

(Testrészek és mozgás.)

Volt a szomszédunkban egy délceg, ügyes legény, *Orosz Éstán Pista* (Éstán az apja neve). Ahogy meglátta a német, azonnal rámondta a *táglíkot* (tauglich) s még a katonák között is a legszebb: huszár volt. Mikor hazajött az obsittal és szép piros huszárruhában, sarkantyupengetve megjelent utcánkban, mindenikünknek az volt titkos vágya, hogy »bár huszár lehetnék én is!« A falu legszebb leánya ment hozzá feleségül és esperesünk el is dicsekedett vele, hogy soha ilyen szép párt nem esketett még teljes életében, pedig ő már 70 hosszú évet élt.

S a daliás ember ilyenforma vala: *Hosszu lugárnak* (hórihorgas) nem mondható, inkább vállalközös, semmint *cérnakáplár* (hosszú vékony). *Eszetokja* (a koponya tréfás neve), melyben agya, vagyis a *verő* van

(velő), ékeskedik *filekkel* (fül), melyekről meg szokás kérdeni: *szij-ë vaj* (vagy) *pating?* (tréfás kérdés). *Ábrázata* (arca) barna, melynek főékesége a *bahusz* (bajusz). *Mejiben* (mell) van a *ves* (vese) is, melyen alul van elől, felől az *éhája* (gyomra). Van *ujja bëgye* (hegye) és *kezeháta* (kézhát). Ujjait, ha kinyújtja, ez az *araszt* (arasz), ha összefogja, *kujak* (ököl). *Térgye* (térd) irányában van *hargas ina* (láb hajlása) és *lábujkai* (lábujjai), hátul *talpa szive*, vagy *talpa szija* (a talp lábujjon hátuli neve). Még ha *erégél* (mendegél) is, kackiás; bámulatos fürgén tud *aprittani* (gyorsan megy). Kezeivel *tarogat* (gesztikulál), ujjával ügyesen *pittyogtat* (pattint, csattint). Szájával az evésen kívül *csárog* és *jól morzsol* (lármáz, sokat beszél), ha kell és nagyokat *töpik* (köp), ha nem kell is. Szemével rendkívül élesen és messze tud *nézni* (nézni). Egy szóval ügyes ember ő. Azt mondják, összes atyafiságában, valamennyi apatárs, komatárs és sógorai között sincs még egy is több ily ügyes ember. Pedig dehogy! Minden székely ember ilyen.

Ruházat.

Orosz Ęstán Pistából már Ęstánbá lett; a hammu helyett már azt mondja, hogy »mammu«, egyedül csak tiszta és csinos öltözködése mutatja még benne az egykori csinos és délceg huszárt. Nem úgy áll rajta a *gúnya* (ruha), *minha villával hánták vóna rëja* (szólásmód), különösen, midőn vasárnap »viradóra szól a falu harangja« . . .

A *bikfaharisnyát* (dolgozó, vászonnadrág) sutba dobja és *abaposztó harisnyát huz* (finom darócnadrág) *csidmát, cëpököt* (csizma, cipő) és minden *lábbelit* (csizma, cipő) megken hájjal, de nem mulasztja el torkát is megkenni pálinkával a vén ravasz. De meg ne lássa az asszony, aki teremtettézés dolgában is méltó élete párja a néhai huszárnak!

Szerencsére nem is látja az asszony, mert most éppen a tükörben fésülködik. A megmosott *vátózt* (*változó, fehér, tiszta*: az ing nevei) már kirakta; tiszta *pëndében* van már ő is (ingaly); *istirimfit* is húzott (strimfli, női harisnya) s miután fölvette *szóttés rokojáját* (saját szövésű vászonból varrt szoknya), mely fölé *előruvát* (kötény) is kötött, segít takaros kis lányának haját *pántikába* (pántlika) fogni.

Ęstánbá ezalatt magára szedve a tiszta inget, tiszta *lábravalóban* (*gatyá*), tiszta *kézbélivel* (*kézbeli, kicsi ruva, zsebbeli, zsebkeszkenyő* a zsebkendő nevei), még az *ucuka* is (kis kabát, *zeke, szokmány* = nagy kabátok; *kozsók* = kis bunda, *ujjos* = szintén kabát) tiszta rajta, úgy érzi mégis, hogy nincs egészen tisztában — magával, mert hej, az a rezes! (pálinka) . . .

Az asszonyok hosszasabban öltözködnek s míg a sok *firiskó, vizitka, lékri* és *kurti* közül (női kis kabátok) kiválogatják az *innapit* (ünnepi), addig Ęstánbának bőven jut ideje kijózanodni, főkép mint-hogy még a *szógájával* is ki kellett magát pörölnie, aki — már ki hallott ilyet! — *vasárnap léttyire* a *bocskortákját* (toldalék a bocskor fenekén belül) kezdi *baggatni* (varrogat).

A köjöknek is jót koppintott a körmére, ki a hetykén lép-

kedő segédkantor ünnepi *porcolánnagyragja* (tarka pikétnadrág) ellen merényletet akart elkövetni, a jó lucskos sárral.

Még csak egy *jádzó szén* (változó színű) *keszkenyőt* (kendő) tett fejére az asszony s egy *nyálasót* (állkendő) kötött az otthon maradó csecsemőre, ki már szintén friss *pókarongyot* (pólya) és *póka-kötőt* (pólyakötő) kapott s aztán indultak a templomba.

Estánbá ugyan a faluháza tornácába akart megszökni, hogy elpolitizálja a mise idejét, de felesége megcsipte.

— Hallájé? mit monda vala ténnap a Vágási Bedenékni való házra? Bizog aszt mondá vala kijéd, hogy jé hogy a tűzlang vesse fél! Igaz és, hogy kiturt münköt belőlle, nem igényes (egyenes) uton kifosztott mindenünkből a vén csaló. De biza mégés nagy véték vót ojan rosszat kívánni ökemire, hogy tűzlang vesd fél. Éggy-kettő! még ké gyónni máji nap kijednek, hogy a lelke és ötözzék tiszta *gúnyába*.

Házi eszközök.

A vén csaló Vágási Bedenek háza hétfőre virradóra lángokban állott.

Az udvar s még az utca is a házból kihordott *csatókakkal* (mindenféle házi eszköz) megtelt, de meg is ürült.

Akik mások kárából szoktak hasznot húzni, ellopkodtak mindent. *Bicski*, *bicsok*, *kocorbicska* (a bicska nevei) soha többet nem fog ki nyilni a Bedenek gazda zsebében. *Tekenyő* (teknő), *küpillő* (vajverő), *légej* (kis hordó), *bádírka* (hordócska), *sétár* (sajtár), *negyedés* (ürmérték, $\frac{1}{4}$ vékás), *borítottó* (fődeles, kerek faedény a turónak), *kandér* (nagy ércfazék), *tepsi* (bádogedény), *kászró* (bádog, vagy ércedény), *basa* (pálinkafőző kis rézüst), *kán* (kancsó), *bokáj* (hosszú kancsó, mint a kán), *kártya* (vízhordó faedény), *éveg* (palack), *csipor* (csupor), *ibrik* (findzsa), *tánygér* (tányér) és minden edény gazdasszonyt cserélt.

A *röstát* (rosta), *szűrüsztat* (szűrő), *szűrüt* (szintén szűrő), *kalánt* (kanál), *üstlábat* (készülék, melyre az üstöt teszik), *guzsbát* (készülék, melyre az üstöt akasztják), *sollót* (sarló), *vaskalánt* (lapocka), *a vonót* (piszkafa), *penetét* (eszköz kenyérsütéskor a szén elverésére), *lapittót* (sodródeszka) és a *laskasírttót* (sodrófa) *elsíri-tették* (lopták).

Acskót (zacskó), *átalvetót* (iszák), *lámpit* (lámpa), *pillancsot* (mécses), *koppantót* (hamvvevő), *galickát* (kalitka), *sorófit* (sróf), *pistajt* (pisztoly), *káflit* (kapszli) és még a *lopót* is ellopták (pénzgyűjtő persely) s minden *istarangot* (kötél); csak néhány *gyujtó szálkát* (gyufa) feledtek még ott, hiszen ha tűz támadna is belőlük, nincs itt már semmi, ami le ne égett volna porig, mert a sok átok megfogta! . . .

A székely ház.

A leégett ház helyett már újat építettek, amelyről a szakértők úgy nyilatkoztak, hogy ilyen szép nincs a faluban. Jerünk tehát, nézzük meg!

Belépve a *galambbúgos* kapun (galambdúcos kapu), elénkbe tárul a ház külseje. A tetőn, mely máshol csak *zsuppal* (kicsévelt kéve), vagy legfőllebb *dránicával* van fődve (a *zszindely* egy neme), itt új *zszénde* ragyog. *Szarufa* tartja a födelet, mely az *észterhejban*, *csöpögőben* (mindkettő az eszterha neve) ér véget. A négy sarok, vagyis négy *bütü házgörézd* elnevezésben is részesül (a ház szögletének nevei). Alul kereken *talp* és *tötés* (a ház körül érő kiálló rész, melyre ülni is lehet) helyett cifra *tornáncot* (tornác) látunk itt. És elül találjuk az *ereszt* (előcsarnokféle).

A ház mellé szép kis *sütőt* (nyári konyha) csináltak. Közeliében gazdasági épületeket építettek: az *észállót* (istálló), *kottyeszt* (borjúól), és *kutricát* (baromfiól); a csürte leghátul a *csúkerbe* (csürkert, mely a csür körül van). Ebben szoktak lenni a juhok, melyek künn a hegyeken *kosárba* vannak bekerítve (szétszedhető kerítés éjjeli szál-lásul), hol *kajibában* (kunyhó, többnyire sátoralakú) őrzik a juhászok. Az ilyen *észtena* (a juhoknak sövényvel bekerített fejő- és alvóhelye) lehet *szérészténa* (midőn több gazdáé és szerre jár úgy a fejés, mint a juhhaszna) és *derékeszténa* (egy gazda esztenája) . . .

Megnyomva a *fordított* (kilincs), ha nincs *retesszel* (zár) elzárva, feltárul az ajtó és feltárul a ház belseje is.

A *fődön* (főd = a szoba padozata, mely leggyakrabban csak pusztá földből áll, de ha be van is padolva, a padlás néven kívül még akkor is nevezik fődnek is) a *csécsémő mászása*, ez a jel most sem csalt, mert tényleg belépünk mi: e ház vendégei (»*Ha a csecsemő mászik, vendég jó*« . . babona).

A gazda tessékeli vendégeit, hogy lépjenek be a *besső*, vagyis a *nagy házba* (belső, nagy szoba), mert itt a *küsső ház* (szoba) *zakotás* (rendetlen) s ablaka be van ugyan *pappázva* (ragasztva, a kitörés után), de nagy a *cúg* (huzat)!

A *tálasról* (bútor az edények tartására) poharat vesz elő, a *cserepes* alá (cserepépítmény a tűzhely fölött, cserepkályha) a *gócajba* (kemencaalja, vagyis a szobai fűtőkemence egyik végében belül levő ülőhely), még egy fát tesz a tűzre, kihúzza az ételt a *ponkra* (a tűzelő széle), hogy el ne főjön, s hevezet a »besső házba«, mely díszesebb, mint a másik szoba: ott csak cserepes volt, itt már modern *fűtő* (érckályha) van; ott csak egyszerű *dusza* (szalmazsák) egy rozoga ágyban, itt *vetett ágy* (magasra fölvetett, díszágy), ott csak *almárium* (házi szereket és edényeket tartó bútor), itt *kasztén* (kihúzzható fiókokkal ellátott szekrény, láda), ott csak *pohárszék* (kis pad, melyen esznek), itt »tulipántos« asztal van . . .

Gyergyói étlap.

A ház szemügyrevévesekor a mozsarak csengése, a *vagdaló kés* (nagy kés, széles pengével) csattogása, no meg a nekiperült gazdaszszony sürgése-forgása a konyha körül, annyira felkeltette a figyelmet és kíváncsiságot ételük iránt, hogy nem találom fölöslegesnek egy gyergyói étlap bemutatását.

Előbb azonban lássuk az anyagot, amiből főznek. A *hiuban* mindig látunk *akasztott cigányt* (a sertés füstre akasztott egész szalonnájának tréfás neve). A kanapéban találjuk a mindennapi *kényert* (kenyér) és ünnepnapkalácsot. Sütéskor *galambos* (madáralakú sütemény a maradéktésztából), *kókonya* (általán a husvéti szentelt, de a gyermeknek csinált kalácstésztából való galambos értelmében is használatos) és *vakaru* (tömött tésztájú, hosszúkás kis lepény a maradéktésztából) jár ki a gyermekeknek, épúgy, mint *pujiszkafőzéskor malac* (*pujiszka* = puliszka; *malac* = ennek a fazékban maradt részéből turóval csinált ovális alakú kis lepényforma). Ha nem ügyel a gazdasszony, *mézgásan* (szijasan) sül a kenyere s az ilyen *papácsi* (a rosszul sült kenyér gúnyneve) olyan, mint a *kiszi* (zablisztból készült kocsonyaszerű savanykás pép lehet, ott ahol még divatozik, de nálunk nem ismerik s csak ilyszerű hasonlatokban él még a neve is), valamint a *pujiszkának* főveszedelme a *matyuka* (megcsomósodás). *Pujiszkát* többnyire olyankor főznek gyakran, ha fogytán a kényer s nem akarnak kölcsön kérni, mert a »*Köcsön kényer kész adósság*« . . . A *kamarában* (kamra) egy-két *juhaszna* turót (amennyit egy juh után egy nyáron kapnak) is és *ordát* (a turó egy neme) látunk. Annyi liszt van néhol, hogy meg is *dollik* (romlik). Itt tartják az *alutt téjt* (savanyú tej) és gyűjtik a *téfélt* (tejfél), amiből vajat *küpnének* (köpnelni, vajat verni), melyet eladnak, de előbb *iróját* (tej-nemű folyadék, ami a vajverés után marad) megisszák s *csöpüjét* (a vajnak kiolvasztás után maradt salakja) megeszik. A *kamarában* áll még a *zöccség* (burgonya, petrezselyem, cékla, murok stb. együttes neve), mindenféle *köccség* (az eleség), a *prémonda* (szintén eleség, mely a munkások számára ki van szabva), szóval az összes *elemőzsia* (eleség).

Következik a gyergyói étlap, amelyben felsorolt ételeknek habár nem megevésére, de elolvasására »*jó szívvvel lássuk*« a nyájas olvasót . . . *Tessék Isten áldásából!* . . . *Nyujjon héjza!* (ételhez hívó tessékelő szólások).

A) *Miesnap* *elemőzsiák*: 1. Jó hajnalban *rütyü* (pálinka). Melléje egy *sorkolat kényer* (egy karaj), esetleg *domika* (kenyérleves turóval), vagy *bócu* (turós bócu, turós puliszka).

2. *Délebéd* (ebéd). Leves, melyben lehet *sárogkása* (köles), *morzsolt* (morzsolt tészta), vagyis *csibbédett* (morzsolt), és lehet *laska-leves* is (metélt). Jómódú embereknél a *csucusu* sem hiányzik (hús).

3. *Este*: *Tokán* (olyan, mint a gulyás, csakhogy alig van benne lé), *bámos* (sajt megolvasztva), sőt nagyon jó a *gombojag pityóka* is (fől nem vagdalt burgonya) a *maga mundériájában* (egyszerűen).

4. Nyalánságok: *körtöve* (körte), *magyaró* (mogyoró), *divó* (dió), nem baj, ha *kócsos* (nem síma héjú), *kókis* (kukorica pattogatva) és *pujkuca* (a ki nem pattogott rész); a kicsikének *nádméz* (cukor), *zsëndice* (a turócsinálásnál származó édeskes ital), *festej* (amelyet a megborjazás után ad a tehén) s benne a *kokó* (sűrűsödés).

Csak nagypénteken kapható *laposka* (metélt tészta olajjal) és csak »kalákákon« *poéka* (sült leves).

B) *Keresztelőben, kánlátóban* [igy?], *rodinában* (a kereszteléssel járó vendégeskedések) és *lagzában* (lakodalom), szóval az ünnepies étvágyhoz mért étlap.

Lé (leves), amennyi kell.

Tötött káposzta, melyben *csizmadia szalona* is van (a belefött torzsának tréfás neve).

Formabeli (kalács), *kürtös kalács*, *botra tekercs*, *tőkebélés* (mindhárom annak a tészának szemléltető neve, melyet fára csavarva és forgatva sütnek), *kőre lepcsen* vagyis *palacsinta*.

Végül, vagyis elejétől kezdve végig *innyavaló*, a szeszes italok általános neve, úgyszintén az *ital* is, pl. *szereti az italt* (pálinkát), rendszerint *mézes pálinka* (melegítve és mézelve).

Ez egyszerűbb ételek és italok mellett szerepel még mint különleges étel: a *hurut* (aludt tejből, zöld petrezselyemből készült turószerű keverék, melyből húslevesbe főzni való pogácsákat csinálnak), *sërdán* (juhbel része), *korpacibre* (ecet helyett savanyításra szolgál), *bozsonyica* (füstölt kecskehús), *bisi* (híg palacsinta), *dalauzzi* (mák, dió és mézből készült nyalánkság), *pánkó* (fánk), *örménypuliszka* (kalácsszerű édes tészta), *tortáta* (torta) és *bécsinált* (leves). Fehér kenyér is van, de a nép csak *közkönyert* használ (barna rozs, vagy árpás kenyér). Különleges ital a *mësër* (méhsör, édes ital), *köményes* (pálinka köménymaggal), *álkőrmös* (édes pálinka), *halírka* (különös édeskés ízű pálinka), *rezes* (a pálinkafőzéskor iható nagyon erős pálinka). De mindezeket csak névből ismeri az egyszerű nép, melynek egyszerű az étele, itala; mint nótája is bizonyítja:

*Csak azért szeretem
A magyar menyecskét,
Met még tuggya főzni
A bossót s a lencsét.*

S az ő szerény vágya ennél magasabbra nem terjed . . .

GÉNCZY ISTVÁN.

IRODALOM.

Szilágy vármegye monografiája.

Petri Mór dr. befejezte Szilágy vármegye hatalmas hatkötetes millenniumi monografiáját.* Utolsó kötete most hagyta el a sajtót. Petri egy évtizedet meghaladó időn át dolgozott e munkáján, mely kevés híján háromszáz nagy nyolcadrét ivre terjed. A szerző bámulatos buzgalommal több száz levéltárból megszámlálhatatlan régi oklevelet kutatott föl, mint jegyzetei csaknem minden lapon mutatják.

* Az egész munkának 48 K az ára (a Franklin-társulatnál és Zilahon Seres Samunál). — Kétszáznál több képpel.